

Ганна Валенса,

к.філос.наук, докторантка Національного Педагогічного Університету ім. Михайла Драгоманова

Ідентичність персональна, групова та національна: можливості і ціннісні виклики епохи діджиталізації

Ціннісні зрушення в сучасному світі, пов'язані з розвитком цифрових технологій, ставлять перед людством питання граничного характеру зокрема через те, що опосередковують усі інші зрушення - економічні, соціальні, екологічні, психо-соціальні тощо.

Три слова, які стосуються теми діджиталізації і які не варто плутати.

Цифровізація або оцифровка (англ. digitization), як переведення інформації з аналогової у цифрову форму. [3]

Діджиталізація (англ. digitalization) - передбачає автоматизацію процесів і ролей, зміну соціальних структур навколо цифрових об'єктів і комунікацій. Так наприклад діджиталізація в бізнесі передбачає часто повну зміну бізнес процесів і це впливає на ринок праці, на те що і як роблять люди, як отримують роботу і за що їм платять.

Цифрова трансформація (англ. digital transformation) - яка виходить за межі діджиталізації, оскільки передбачає зміну оргструктури і механізмів управління організаціями на основі цифрових технологій. В бізнесі це означає стратегічні зміни з орієнтацією на клієнта, необхідність гнучкості і принципової зміни підходів у ринковій діяльності - пише Forbes. Фактично така повна орієнтація на клієнта робить компанію цілком орієнтованою на повсякчасні зміни - «зміни стають основною компетенцією» [2]

Як бачимо, ці три шари «навколо» діджиталізації мають відтінки. Менше з тим усі ці три поняття часто можуть використовуватися одне замість одного без чіткого розрізнення. Зокрема слово «діджиталізація», як своєрідний «середній» тремін, найчастіше застосовують в якості замітника двох інших. Цифрові технології, отже, привносять **наскрізні структурні зміни** у соціальний устрій і економічні процеси, що тягне за собою трансформацію життя людей, а відтак - зміну їх механізмів самоідентифікації. Звертаючись до наукового доробку Еріка Еріксона, американського психоаналітика, який ввів у обіг поняття ідентичності як суттєве на суспільному рівні, зазначимо два психологічні аспекти, що їх вплив на соціальне ціле є на наш погляд найважливішим в контексті діджиталізації. **Перший аспект** стосується юнацького віку, в якому формується ідентичність шляхом інтеграції всіх значущих для психіки ідентифікацій періоду дитинства. [8, с.170] **Другий аспект** - це чотири «виходи» з періоду кризи ідентичності або «стани», які узагальнюють усе розмаїття варіантів самоідентифікації, що їх може досягти юна, а відповідно і доросла людина:

1. Дифузна, розмита ідентичність - стан «до» вибору ким бути, невизначеність
2. Неоплачена ідентичність - передчасно і неусвідомлено обрана ідентичність

3. Відстрочена ідентичність (мораторій) - відтягування остаточного вибору
4. Досягнута ідентичність - визначеність стосовно власних ролей, самореалізація

Діти, підлітки і юнаки опановують сучасні технології набагато легше, ніж жителі доцифрової епохи. Ідентифікація з екранами телефонів, планшетів і комп'ютерів, розуміння функцій і навігації в екранному просторі - дається їм природно, разом з відчуттям легкості і зручності в контакті з будь-якою інформацією, що вільно доступна з різних куточків світу і різних областей знань - миттєво та одночасно. Цінність такої інформаційної свободи всотується фактично з народження і є чимось природним для нових поколінь, що не вимагає додаткових зусиль і надається «за замовчанням». Ця різниця поколінь по відношенню до діджиталізації була яскраво відмічена вже на початку XXI століття у відомій статті «Цифрові аборигени, цифрові іммігранти» Марка Пренски [5]. Факт «бути народженими» в цифрову епоху надає молодим поколінням сьогодні безпрецедентну перевагу в технологічному світі. Але звернімо увагу на зрушення в плані ідентичності і стосунків підпорядкування. Репресивність у стосунках поколінь, властива індустріальній епосі, відходить сьогодні у минуле. Лише старші особи, які володіли раніше досвідом і достатніми виробничими ресурсами диктували молоді куди варто вкладати свої сили, як управляти складними машинами, що буде або не буде визнано та винагороджено. Така репресивність вимагала швидкого дорослішання, принаймні позірною, оскільки ідентичність дорослого винагороджувалася соціальною повагою, визнанням, долученням до вищого суспільного кола, довірою, і відтак - фінансово. Гегемонія традиції і страждання молодої людини на тлі утиску ідентичності стереотипами суспільства - була темою літератури кілька століть. Сьогодні ситуація змінюється і велику роль в цій зміні грає новий економічний статус молоді як виробничого потенціалу в цифровому світі. Тепер онуки навчають дідусів і бабусь як користуватися складними для них онлайн-сервісами, технологічні стартапи і їх молоді автори отримують фінансування, співставне з колишніми гігантами індустрій. Молодість, з одного боку, завжди мала фізичні переваги перед старшими поколіннями - здоров'я, наснага, енергія. Але зараз до цих очевидних біологічних переваг додається технологічна вправність та швидкість реакції і здатність миттєво опановувати та користуватися диджитальними новинками, генерувати і створювати нові продукти, більшість з яких - цифрові. Одже, тут маємо справу з прогресивним аспектом самоідентифікації, який допомагає формувати «досягнуту ідентичність» (за Еріксоном) в умовах диджиталізації. Окрім того сильною стороною сучасних технологій стосовно теми ідентичності є доступна, безпечна і швидка комунікація між людьми з різних куточків світу, що дозволяє набагато активніше ніж раніше створювати групи за інтересами та цінностями, отримувати місце роботи або простір дозвілля, здобувати приналежність та досягати визнання. Також можливість експериментувати з різноманітними конфігураціями віртуальних особистостей, онлайн-аватарами, проживаючи в мережі кілька ролей та сценаріїв одночасно - стимулює творчість у пошуках себе самого. [6] Фактично однією з причин успіху диджиталізації є та **свобода**

ідентичності, включно з аспектами приватності, автономності і незалежності, яку вона надає в соціальному просторі.

Разом з тим кожен технологічний прорив у період активного його опанування є суперечливим і доволі небезпечним. Існують «пастки» цифрового світу - ризики для здоров'я дітей, юнаків і дорослих через надмірне залучення у штучний простір та ігнорування природних тілесних потреб, а також залежності від цифрових благ - як зокрема ігрова. Тут, як і в інших процесах ідентифікації, велику роль грає спосіб комунікації між людьми. Головним **викликом диджитального світу** є саме колосальний комунікативний і експресивний потенціал цифрових технологій. Адже доступність яскравої, зручно оформленої інформації та сурогатів спілкування (інтерактивні ігри, боти) - є наразі простим замінником більш складного людського спілкування наживо. Як результат цього впливу диджиталізації та інших пов'язаних соціальних явищ - зменшення часу на спілкування батьків та дітей, формалізація контактів між людьми за рахунок опосередкування технічними засобами, високі вимоги до швидкості реакцій та брак часу для глибинних усвідомлень, фейковість новин - маємо справу з поринанням користувачів у віртуальний світ, сповнений штучними фантазійними образами, з якими так легко та приємно ідентифікуватися. Ці явища відтягують формування зрілої ідентичності, відстрочена ідентичність стає реальністю. Молоді люди обирають якомога довше не визначатися, щоб не втратити якісь інші можливості, що ними сповнений як цифровий світ, так і реальний світ, трансформований диджиталізацією. Передчасне самовизначення може завадити рухливості і готовності змінити професійні, культурні та особисті вподобання. Тому такими актуальними стають проблеми людської взаємодії сьогодні й інструменти, здатні подолати цифрову ізоляцію. Зазначимо, що разом з розвитком цифрових технологій стають все важливішими задачі розвитку **гуманітарних технологій**, покликаних захищати простір людської взаємодії, щоб зрештою «залишатися людьми» в цьому складному сучасному світі. Серед таких інструментів наразі розвиваються всі види підтримуючих професій, такі як психотерапія, коучінг, медіація, фасилітація, діалогові практики. Також сам стиль управління в сучасних компаніях стає все більш гнучким, застосовуються способи взаємодії між людьми, які підкреслюють цінність кожного працівника в команді і важливість продуктивної співпраці. Agile-менеджмент (з англ. *Agile* — «рухливий», «спритний», «еластичний»), який все більше застосовується зараз у сфері високих технологій, передбачає принципи командного прийняття рішень, залученості кожного працівника, результативність і постійне тестування результатів, усвідомлене ставлення до часу, потреб клієнта і продуктивності тощо [1]. Тема групової цифрової взаємодії, як і нової якості групи ідентичності, активно постала у період корона-кризи та необхідності працювати на віддаленні для великої кількості співробітників одночасно по всьому світу. В цьому плані характерною є публікація Девона Мерфі під назвою «Робота вдома зробила мене людиною» [4], де наведено приклади того як вимушений перехід до формату віддаленої роботи якісно покращив стосунки людей з собою та близькими, надавши нові способи професійної та особистісної ідентифікації.

Всі описані процеси мають як фасад, так і зворотний бік для користувачів будь-якого віку. Опанування технологій дорослими і старшими людьми, а також тими, хто незалежно від віку не має доступу до цифрових благ, є складним і повільним - кількість «цифрових іммігрантів» у світі поки ще дуже велика. Саме тут ми бачимо щільний зв'язок теми ідентичності і проблем рівного доступу до ресурсів - в даному випадку інструментів диджиталізації. Фактично йдеться про нові типи нерівності і різні види депривації та експлуатації, які не були відомі раніше. Тож виклики дифузної ідентичності, розмитості, нерозуміння «хто я у такому вимогливому та швидкому диджитальному світі?» постають зараз і перед цілком зрілими людьми, які свого часу мали досягнуту ідентичність.

В українському контексті важливими є реакції людей і спільнот на процеси цифрової трансформації національного рівня. Прикладом є досвід електронного словника “Мислово”, створеного у 2012 році з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших проявів сучасної української мови. 8 років поспіль цей сайт обирав «слово року» [7], маючи за критерії популярність та соціальну значущість в країні. В 2019му таким словом року виявилось слово «диджиталізація», у 2020му - «коронавірус». Вочевидь популярність диджиталізації пов'язана зі створенням в 2019му Міністерства цифрової трансформації України та декларуванням осучаснення і «омолодження» державної політики в країні, зокрема завдяки програмі «Держава в смартфоні» та порталу державних послуг онлайн «Дія». Слово «диджиталізація» перемогло в рейтингу інших популярних того року слів, більшість з яких були політичного змісту. А це аргумент на користь того, що на рівні суспільної свідомості та національної самоідентифікації українців технологічність передусе політичним визначенням та інтересам. Таким чином стає відчутно, що громади і громадяни на національному рівні не лишаються осторонь передових технологічних змін - і відгукуються на цифрові інновації та беруть участь у їх втіленні як усвідомлені жителі сучасного диджитального простору.

Список використаної літератури:

1. Agile-management
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Agile-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82>
2. Bloomberg Jason, Digitization, Digitalization, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril, Forbes,
<https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=a6890982f2c7>
3. Digitization
<https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitization>
4. Murphy Devon, Working from home made me more of a person.
<https://blog.dropbox.com/topics/work-culture/working-from-home-made-me-more-of-a-person>

5. Prensky Marc, Digital Natives, Digital Immigrants
<https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>
6. Мамедов А. Коркія Е. «Идентичность в виртуальной реальности: новые альтернативы»
http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2017/2/sociology/mamedov-korkiya.pdf
7. Слово року, онлайн-словник «Мислово» http://myslovo.com/?page_id=4634
8. Эриксон Эрик. Идентичность: юность и кризис. 2-е изд. — Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. — М.: Прогресс, 1996. — 344 с. — ISBN 5-01-004772-1.